

Mały Złośnik w klasie I-III

Dzieci siedzą w ławkach, w klasie, uśmiechnięte, ładnie ubrane, pełne widocznej w gestach energii i entuzjazmu do nauki... Taki ładny obrazek z folderu niejednej szkoły. A codzienność? Zwłaszcza w tym roku szkolnym, gdy nauczanie zdalne przeplata się ze stacjonarnym, a wszystko to dzieje się w atmosferze niepokoju i niepewności jutra. Jak wesprzeć dzieci z problemami emocjonalnymi?

Wiek rozwojowy

Wiek wczesnoszkolny, w porównaniu do przedszkolnego, charakteryzuje się większą stabilizacją emocjonalną. Jest to także czas wychodzenia z dziecięcego egocentryzmu na rzecz empatii, współpracy, budowania relacji w grupie rówieśniczej. Dziecko w tym wieku nadal jest bardzo silnie związane z rodzicami i bliską rodziną, ale na podium osób znaczących wchodzi wychowawca i rówieśnicy. Bywa, że opinia nauczyciela będzie – w niektórych kwestiach – traktowana jak wyrocznia i stanie się ważniejsza od opinii osób bliskich.

Bardzo wrażliwą sferą jest samoocena dziecka, która teraz może się znacząco wzmocnić lub osłabić. To, jak dziecko sobie poradzi z nowymi wyzwaniami, z rozwijaniem samodzielności i poczucia sprawczości, w kształtowaniu relacji z rówieśnikami i dorosłymi, zaważy na późniejszych sukcesach lub ich braku. Szczególnego wspierania potrzebują te dzieci, które mają kłopoty z nadmiernie emocjonalnym reagowaniem na sytuacje szkolne: często płaczą albo krzyczą, gdy chcą przeforsować swoje stanowisko, reagują wycofaniem lub rzucają zeszytami w reakcji na trudne – w ich odczuciu – zadanie, wywierają presję na rówieśników i dorosłych, promując swoją wizję aktywności, koncentrują uwagę nauczyciela na swoich potrzebach, szczególnie wtedy, gdy ten zajęty jest innym dzieckiem.

Skąd się biorą małe/li złośnie/y?

Przyczyn wymienionych zachowań może być kilka. Wśród tych najistotniejszych na pewno wymienić należy:

1. **Postawy rodzicielskie.** Jeśli dziecko wypracowało sobie strategię wymuszania na rodzicach i rodzeństwie oczekiwanych zachowań przez krzyk, płacz, bicie, to będzie podobnie postępowało w szkole. Takie zachowania mogą być także efektem zbyt wygórowanych oczekiwań rodziców lub nadmiernej kontroli, która wyraża się w stosowaniu bezwzględnych zakazów i nakazów, nadużywaniu kar lub emocjonalnym karanie, a co za tym idzie – pozbawiania dziecka możliwości podejmowania samodzielnych decyzji.
2. **Relacje z rodzeństwem.** Te powiązane są z postawami rodzicielskimi. Istotne znaczenie mają: faworyzowanie jednego dziecka, porównywanie, stawianie za przykład, obarczanie jednego dziecka odpowiedzialnością za zachowanie drugiego, ale też cechy osobowościowe samego dziecka i jego rodzeństwa.
3. **Oddziaływanie grupy przedszkolnej.** Czas edukacji w przedszkolu może być stymulujący dla dziecka impulsywnego, jeśli dostało wsparcie zarówno ze strony wychowawcy, jak i rodzica. Jednak nie zawsze jest to czas wystarczająco długi (np. dziecko trafi do przedszkola dopiero w zerówce lub też zmienia placówki) dla zmiany nawyków w zachowaniach. Bywa także, że dzieci z kłopotami jest zbyt wiele i mimo starań nauczycieli, nie wszystkie otrzymują wystarczające wsparcie psychologiczne. Odrębnym tematem jest oczywiście sytuacja zewnętrzna, np. trudny czas wiosenny, gdy przedszkola pozostawały zamknięte.
4. **Temperament i charakter.** Jeśli weźmiemy pod uwagę impulsywność, silną reaktywność na bodźce zmysłowe i długotrwałe przeżywanie emocji, połączone z wysoką wrażliwością na sytuacje trudne, możemy spodziewać się mocnych reakcji emocjonalnych na sytuacje szkolne (np.: obawa przed stopniem, konflikty w relacjach z rówieśnikami, rezygnacja z zadań pod wpływem pierwszego bodźca informującego, że może to być trudne itd.) Ważne, aby w zachowaniach kształtujących charakter (stosunek do innych osób) dziecko uczyło się panowania nad sobą (np.: gdy jest zdenerwowany na kolegę, nie stosuje przemocy, ale podejmuje rozmowę na temat tego, co go denerwuje).

Wsparcie dla dziecka z kłopotami emocjonalnymi

1. **Zrozumienie:** W praktyce przełoży się ono na akceptację dziecka, które nie ma wpływu na to, jak reaguje, nawet jeśli jego zachowania są strategią wypracowaną na skutek błędnych postaw rodzicielskich. To dorośli odpowiadają za sytuacje wychowawcze. Dziecko nie ma możliwości, aby ocenić takie zachowania. Jeśli nauczyciel rozumie mechanizmy, które rządzą reakcjami małego złołnika, może zaplanować różne działania, które pomogą dziecku w zmianie zachowania. Podstawą działań powinna być rzetelna diagnoza i szukanie przyczyn, dla których dziecko zachowuje się w nieakceptowany sposób.
2. **Granice:** Sprzyjają rozwojowi moralnemu i społecznemu dziecka, a tym samym wpływają na kształtowanie jego charakteru. W wieku wczesnoszkolnym kształtują się zachowania społeczne i empatia. Dziecko uczy się tego, co dobre, a co złe w kontaktach z innymi. Granice pomagają szybko przyswoić katalog zachowań niewłaściwych pod względem społecznym czy etycznym. Wspierają dzieci w budowaniu relacji w grupie. Dają poczucie bezpieczeństwa. Powodują, że odpowiedzialność dzieci wzrasta, a one same stopniowo mniej testują granice.
3. **Stalość:** Kiedy już zostały zdiagnozowane przyczyny trudnych zachowań dziecka i wypracowane konkretne zasady (granice), czas na wdrożenie, czyli reagowanie na zachowania dziecka w ustalony sposób.

Przykład: Uczennica narzuca w sposób autorytarny zasady zabaw na przerwie i obraża się na koleżanki, gdy te nie chcą się podporządkować, głośno manifestując swoje niezadowolenie. Zachowanie nauczyciela: każdorazowo podejmuje rozmowę z dzieckiem przypominając, że zasady zabaw ustalane są wspólnie i wszyscy uczestnicy muszą je

akceptować. Najlepsze efekty można osiągać wtedy, gdy sposób reagowania na emocjonalne zachowania dziecka uzgadniany jest także z jego rodzicami.

4. **Konsekwencja:** Jest wynikiem stałości. To ustalone reguły, co będzie konsekwencją konkretnego zachowania.
5. Przykład: nagroda w postaci pochwały, zadowolenia nauczyciela czy rodzica, znaczek z uśmiechniętą buźką, inny symbol dobrego zachowania, a za złamanie reguł – symbol, znaczek z wykrzywioną buźką, upomnienie, chwila odosobnienia na ustawionym w oddaleniu od grupy krzeselku czy poduszce, odebranie przywileju – zamiast zabawy z dziećmi, siedzi na ławeczce itd. Konsekwencje, w odróżnieniu od kar, nie zaskakują dziecka (a więc nie wpływają na emocjonalne reakcje), są znane wcześniej, ustalone, zrozumiałe, więc dziecko decydując się na stosowanie lub złamanie zasad, decyduje się na przyjęcie konsekwencji, a nauczyciel jest tylko tym, który przypomina ustalenia i sprawdza ich wykonanie.
6. **Regularność:** Uspokaja. Rytm dnia dla uczniów w młodszym wieku szkolnym jest bardzo znaczący w wypracowaniu nawyków dotyczących uczestnictwa w procesie edukacyjnym, ale także w radzeniu sobie z emocjonalnie trudnymi sytuacjami. Przewidywalność sytuacji zmniejsza napięcie emocjonalne, eliminuje lęk przed nieznanym.

Podsumowując

Kłopoty emocjonalne dzieci w wieku wczesnoszkolnym nie muszą być oznaką poważnych kłopotów. Mogą być naturalnym etapem kształtowania kompetencji w zakresie regulowania emocji, które właśnie wtedy się rozwijają. Dla nauczyciela każda nadmiernie emocjonalna reakcja lub nieakceptowane społecznie zachowanie powinno być sygnałem alarmowym. Tylko stała czujność i diagnozowanie przyczyn może być podstawą skutecznych działań wychowawczych nastawionych na wsparcie uczniów.

Autor: Maria Tuchowska

Nauczyciel dyplomowany, polonista i teolog. Posiada wieloletnie doświadczenie w pracy z dziećmi i młodzieżą w placówkach integracyjnych różnego poziomu, edukator, coach, przeprowadziła ok. 600 szkoleń z zakresu kompetencji psychospołecznych nauczycieli, prawa oświatowego, pracy z dziećmi i młodzieżą z różnego typu zaburzeniami. Specjalizuje się również w tematyce dotyczącej zagadnień związanych z obecnością rodziców w szkole.